وتەی بیستوشەشەم

پەیامی قەدەر

بسم الله الرّحمن الرّحیم

(وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاّ عِنْدَنَا خَزائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلاّ بِقَدَرٍ مَعْلوُمٍ) (الحجر: ٢١).

(وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ في اِمَامٍ مُبِينٍ) (یس: ١٢).

(قەدەری خوای گەورە و جوزئی ئیختیاری دوو مەسەلەی گرنگن. هەوڵ دەدەین لە چوار "باس"دا، کە تایبەتن بە قەدەرەوە، هەندێك لە نهێنییەکانیان شی بکەینەوە).

باسی یەکەم

"قەدەر" و "جوزئی ئیختیاری" باس و خواستی زانستی و نەزەری نین، بەڵکو دوو بەشن لە ئیمانێکی "حالی" و "ویژدانی"ی ئەوتۆدا کە دوا سنووری ئیمان و ئیسلام دەستنیشان دەکات.

واتە مرۆڤی ئیماندار هەموو شتێك دەداتە دەست خوای گەورە و هەموو کاروبارێك بە هی ئەو دادەنێت، تەنانەت وای لێ دێت کە خودی خۆی و کارەکانی خۆیشی بۆ خوای گەورە دەگێڕێتەوە. بەڵام بۆ ئەوەی لە ئەنجامدا لە بەرپرسیاری و تەکلیف دەرباز نەبێت "جوزئی ئیختیاری"ی لە بەردەمدا ڕاست دەبێتەوە و پێی دەڵێت: (تۆ موکەللەفیت.. بەرپرسیاریت)!

پاشان بۆ ئەوەی بە کردەوە چاکەکانیش لە خۆی بایی نەبێت، "قەدەر" ڕووبەڕووی دەبێتەوە و پێی دەڵێت: (سنووری خۆت بزانە.. تۆ بکەری ئەو کردەوانە نییت)!

بەڵێ، قەدەر و جوزئی ئیختیاری لە بەرزترینی پلەکانی ئیمان و ئیسلامدان. بۆ ئەوەش خراونەتە نێوان بابەتە ئیمانییەکانەوە چونکە دەروونی ئادەمیزاد ڕزگار دەکەن، قەدەر لە "غروور" ڕزگاری دەکات و، جوزئی ئیختیاریش لەوەی کە

هەست بە "بەرپرسیاری" نەکات. واتە هەرگیز ئەم دوانە لە باس و بابەتە زانستی و نەزەری‌یەکان نین تا لە ئەنجامدا بە تەواوی دژ و پێچەوانەی نهێنیی قەدەر و حیکمەتی جوزئی ئیختیاری دەربچن و، دەست لە داوێنی "قەدەر" گیر بکرێت بۆ خۆقورتارکردن لە بەرپرسیاریی ئەو کردەوە خراپانەی کە دەروونە خراپکارەکان ئەنجامیان داون و، پاشان ئەو کردەوە چاکانەش کە وەك نیعمەت پێی بەخشراون شانازی‌یان پێوە بکرێت و بە هی "جوزئی ئیختیاری" دابنرێن!

بەڵێ، ئەو عەوامانەی کە نەگەیشتوونەتە ئەو ئاستەی پەی بەم نهێنی‌یەی قەدەر ببەن، دەچن لە چەند جێگایەکی دیاری‌کراودا بەکاری دەهێنن. بەڵام لە ڕاستی‌دا ئەو جێگایانەی کە قەدەریان بۆ بەکار دێت تەنها بریتین لە: کاروبارە ڕابوردووەکان و بەڵا و موسیبەتەکان. چونکە لەو بوارانەدا "قەدەر" دەبێت بە چارەسەریی خەم و نائومێدی. بەڵام هەرگیز ڕەوا نی‌یە کە قەدەر لە بوارەکانی گوناهـ و تاوان و ڕووداوەکانی ڕۆژگارانی داهاتوودا بەکاربهێنرێت و، قەدەر لەو بوارانەدا هەرگیز یارمەتیدەری گوناهکاری و سستی‌کردنی مرۆڤ نی‌یە لە ئەنجامدانی ئەرکەکانی ئەستۆی‌دا.

بەو واتایەی کە "مەسەلەی قەدەر" بۆ ڕاکردن نی‌یە لە دەست تەکلیف و بەرپرسیاری، بەڵکو بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤە لە "بەخۆنازین" و "لەخۆبایی‌بوون". هەر لەبەر ئەوەش خراوەتە نێوان مەسەلەکانی ئیمانەوە..

بەڵام "جوزئی ئیختیاری" بۆ ئەوە ڕۆشتووەتە ناو باسەکانی عەقیدەوە تاکو ببێت بە مەرجەعی گشت خراپکاری‌یەکان، نەك سەرچاوەیەك بێت بۆ کردەوە چاکەکان. واتە بۆ ئەوەی ئەو کردەوە چاکانە مرۆڤ بەرەو سەرکەشی و فیرعەونایەتی نەدەنەبەر.

بەڵێ، قورئانی پیرۆز دەری‌دەخات کە: مرۆڤ بە تەواوەتی بەرپرسیاری کردەوە خراپەکانیەتی، چونکە مرۆڤەکە خۆی ئەو کردەوە خراپانەی "ویستووە". جا لەبەر ئەوەی کردەوە خراپەکان لە بابەتی "ڕووخاندن"ن ئەوا مرۆڤ دەتوانێت تەنها بە یەك کردەوەی خراپ ڕووخاندنێکی گەورە ئەنجام بدات، وەك ئەوەی بە یەك دەنکە شقارتە ماڵێکی تەواو بسووتێنێت. هەر لەبەر ئەوەیە کە شایستەی تۆڵەیەکی یەکجار گەورە دەبێت.

بەڵام لە کردەوە چاکەکاندا، مرۆڤ مافی شانازی و بەخۆنازینی نی‌یە، لەبەر ئەوەی بەشی ئەو لە کردەوە چاکەکاندا یەکجار کەمە، چونکە تەنها "میهرەبانی"ی خوای گەورە "داخوازی" ئەو کردەوە چاکانە بووە و ویستوویەتی ئەنجام بدرێن و.. "توانست"ی پەروەردگاریش ئەو کردەوانەی بەدی‌هێناوە. کەواتە پرسیار و وەڵام و هۆکار و داخواز بۆ کردەوە چاکەکان هەموویان لە لایەن خوای گەورەوەن، مرۆڤیش تەنها بە نزا و لالآنەوە و ئیمان و هەستی ڕازی‌بوون لەو کردەوە چاکانە، دەبێت بە خاوەنیان. کەچی کردەوە خراپەکان وا نین، ئەوەتا دەروونی مرۆڤ خۆی = چ بە ئامادەبوون و لێهاتن و چ بە ئیختیار = ویستوویەتی بىن. بە وێنەی ئەو ماددانەی کە لە ڕێی بەرکەوتنی تیشکی ڕووناکیی جوانو درەخشانی خۆرەوە بۆگەنی بەدەست دەهێنن و ڕەش دەبنەوە، چونکە ئەو ڕەشی‌یە هی تواناو لێهاتنی خودی ماددەکانە! بەڵام دەبێ بزانین کە ئەو کەسەی بەپێی یاسایەکی خوایی پڕ لە بەرژەوەندیی زۆر و زەبەندە ئەو خراپکاری‌یانە بەدی‌دەهێنێت، هەر تەنها خوای گەورەیە. واتە هۆکار و داخوازی ئەو خراپکاری‌یانە لە ناخی "دەروون"ی مرۆڤەوەن، بۆیە بەرپرسیاریی ئەو کردەوانەی لە ئەستۆدایە. بەڵام "دروستکردن" و "بەدیهێنانیان" کە تایبەتە بە خوای گەورەوە، کارێکی جوانە، چونکە ئەم بەدیهێنانە گەلێ بەروبووم و ئەنجامی تری جوانی هەیە، کەواتە بەدیهێنانیان کارێکی خێرە.

لەم نهێنی‌یەوە دەردەکەوێت کە: بەدیهێنان(خلق)ی شەڕ، شەڕ نی‌یە.. بەڵام بەدەستهێنان(کسب)ی شەڕ بە شەڕ دادەنرێت، چونکە ئەو مرۆڤە تەمبەڵەی زیانی لە بارانەوە پێ‌گەیشتووە = ئەو بارانەی کە گەلێ بەرژەوەندیی تێدایە = مافی ئەوەی نی‌یە بڵێت: باران میهرەبانی نی‌یە.

بەڵێ، دروستکردن و بەدیهێنانی شەڕ، وێڕای ئەو شەڕە جوزئی‌یەی کە تیایدایە، گەلێ خێری زۆر و زەبەندەشی لەخۆ گرتووە. خۆ ئەگەر لەبەر پەیدانەبوونی ئەو شەڕە جوزئی‌یە دەست لەو بەدیهێنانە هەڵبگیرایە و ئەو هەموو خێرە زۆرانە وازیان لێ بهێنرایە، ئەوا شەڕێکی گەلێ زۆر و زەبەندە ڕووی دەدا! لەبەر ئەوە ئەو "شەڕ"ە جوزئی‌یەش هەر بە"خێر" دادەنرێت، یان لە حوکمی "خێر"دا دەبێت! دەبێ بیشزانین کە هەرگیز هیچ شەڕ و ناشیرینی‌یەك لە

بەدیهێنانەکەی خوای گەورەدا نییە، بەڵکو گەر هەر شەڕێك ببێت دەگەڕێتەوە بۆ بەدەستهێنان و توانا و لێهاتنی بەندەکانی.

ئنجا هەروەك لە ڕووی ئەنجام و بەروبوومەکانەوە قەدەری خوای گەورە دوور و خاوێنە لە ستەم و ناشیرینی، لە ڕووی عیللەت و هۆکاریشەوە هەر خاوێنە لێیان. چونکە قەدەری خوای گەورە ڕووی لە هۆکار و عیللەتە ڕاستەقینەکانە، بۆیە بە عەدالەت ڕەفتار دەکات. بەڵام خەڵکی حوکم و بڕیارەکانیان لەسەر ئەو هۆکارە ڕواڵەتی‌یانە بنیات دەنێن کە بە چاو دەیانبینن، بۆیە لە ناوەندی عەدالەتی خودی قەدەردا ئەوان لە بڕیارەکانیاندا ستەم دەکەن!

بۆ نموونە: وا دابنێ حاکمێك بە تۆمەتی دزی‌یەك کە تۆ نەتکردووە، بڕیاری زیندانیت لەسەر دەربکات، بەڵام هەر لەو کاتەدا کێشەی "قەتڵ"ێکی پەنهانیشت لە ئەستۆدا بێت کە جگە لە خوای گەورە کەسی‌تر پێی نەزانێت..

لەم حاڵەتەدا قەدەری خوای گەورە بڕیاری بەندیی لەسەر دەرکردوویت، بڕیارەکەشی عادڵانەیە، لەبەر ئەو قەتڵەی کە خەڵکی پێی نازانن.. کەچی حاکم ستەمی لێ‌کردوویت، چونکە بڕیاری زیندانیی لەسەر تۆمەتی دزی‌یەك بۆ دەرکردوویت کە تۆ لێی بەری و بێ‌ئاگایت.

بەم جۆرە دەرکەوت کە: لە تەنها یەك شتدا دوو ڕوو دەردەکەون: ڕووی عەدالەت و بەدیهێنانی خوای گەورە.. هەروەها ڕووی ستەم و بەدەستهێنانی مرۆڤ. بۆ خۆت شتانی‌تر بەپێی ئەم نموونەیە لێك‌بدەرەوە.

واتە لە ڕووی سەرەتا و ئاکام و ئەسڵ و فەرع و هۆکار و ئەنجامەکانەوە، قەدەر و بەدیهێنانی خوای گەورە دوور و خاوێنن لە: شەڕ و ناشیرینی و ستەم.

ئەگەر بوترێت:

مادەم "جوزئی ئیختیاری" توانای بەدیهێنانی نی‌یە و، جگە لەو بەدەستهێنان(الكسب)ەی کە لە حوکمی شتێکی گوێرەیی(إعتباری)دایە چیی‌تر لە دەستی مرۆڤدا نی‌یە، ئیتر بۆچی قورئانی پیرۆزی خاوەن ئیعجازی بەیان لە بەرامبەر بێ‌گوێیی مرۆڤ و مل‌نەدانی بۆ فەرمانەکانی بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی، سکاڵای گەورە گەورە لە دەست ئەم مرۆڤە دەکات، تەنانەت مرۆڤی لە

دۆخی دوژمنێکی ملنەدەری لاسار و سەرسەختدا دەرخستووە، بگرە بۆ یارمەتیدانی بەندەیەکی ئیماندار لە بەرامبەر ئەو مرۆڤە ملنەدەرەوە، خوای گەورە سوپای مەلائیکەت دەنێرێت، تەنانەت خواوەندی بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی هەر بۆ خۆیشی پشتی دەگرێت و یارمەتیی دەدات؟! ئایا ئەم گرنگییە لەڕادەبەدەرە بەم مرۆڤە ملنەدەرە لە پێی چی؟

وەڵام:

چونکە "کافری" و "گوێڕایەڵی نەکردن" و "خراپکاری" = هەرهەموویان = بریتین لە: ڕووخاندن و نەبوون و، لەبەر ئەوەش کە دەگونجێت گەلێ کاولکاریی زەبەندە و مەزن و نەبوون(عدم)ی بێسنوور لە تەنها یەك کاری گوێرەیی و عەدەمییەوە پەیدا ببن..

ئەوەتا هەروەك ئەگەر کەشتیوانی کەشتییەکی زەبەلاح ئەرکی سەرشانی خۆی جێبەجێ نەکات، کەشتییەکە نوقم دەبێت و ئەنجامی کرد و کۆششی هەموو کارگوزارانی ئەو کەشتییە بە فیڕۆ دەدات و لە پشت گوێخستن و ئەنجامنەدانی تەنها یەك کارەوە ئەو هەموو کاولکارییە گەورانە پەیدا دەبن.. "کافری" و "بێ گوێیی"ش بەرامبەر خوای گەورە بە هەمان جۆرن، چونکە جۆرێکن لە "نەبوون" و "کاولکاری". ئەوەتا "جوزئی ئیختیاری" دەتوانێت لە ڕێی کارێکی ئیعتیبارییەوە بیانبزوێنێت و بیانکات بەهۆی سەرهەڵدانی گەلێ ئەنجامی سامناك! چونکە هەرچەندە "کوفر" لە خۆیدا تەنها یەك تاوانە، کەچی لە ناوەرۆکدا بریتییە لە: سووکایەتیکردن بە هەموو بوونەوەران لەو ڕووەوە کە بێنرخی و بێمەبەستییان دەداتە پاڵ و.. بریتییە لە بەدرۆخستنەوەی سەرجەم ئەو بوونەوەرانەی کە بەڵگەی "یەکتایی"ی خوای گەورەن و.. شێواندن و ئاڵۆزاندنی سەرجەم درەوشانەوەکانی ناوە جوانەکانی خواوەندیشە..

لەبەر ئەوە، هەڕەشەی توندوتیژ و سامناکی خوای گەورە، بە ناوی سەرجەمی بوونەوەران و گشت ناوە جوانەکانیەوە، لە مرۆڤی کافر، عەینی حیکمەتە و.. ئازاردانیشی بە سزایەکی هەمیشەیی، عەینی عەداڵەتە!

ئنجا لەو ڕووەوە کە مرۆڤ، بە کافری و بێ گوێیی‌کردن، لایەنی کاولکاری دەگرێت‌و، ئەنجامدانی کارێکی جوزئیش دەبێت بەهۆی ئەنجامدانی کاولکاری‌یەکی گەلێ سامناك، ئەوا ئەهلی ئیمان بەرامبەر بەو کاولکارانە پێویستیان بە چاودێری‌یەکی مەزنی خوایی دەبێت، چونکە ئەگەر پارێزگاری و ئاوەدانکردنەوەی خانوویەك بە دە پیاوی بەهێز بسپێررێت، هەر تەنها هەوڵدانی سووتاندنی ئەو خانووە لە لایەن منالێکی خراپکارەوە ئەو دە پیاوە بەهێزە ناچار دەکات دەستەودامێنی خاوەنی ئەو منالە بن و تەنانەت هانا بۆ لای پادشایش بەرن..

لەبەر ئەوە، ئیمانداران گەلێ پێویستیان بە چاودێریی خوای گەورە هەیە، تاکو بتوانن لە بەرامبەر ئەو خراپکارانەوە خۆیان ڕابگرن.

لەمانەی پێشەوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە:

ئەو کەسەی لە "قەدەر" و "جوزئی ئیختیاری" دەدوێت ئەگەر خاوەنی ئیمانێکی کامڵ و دڵێکی دامەزراو بێت، ئەوا کاروباری سەرجەم بوونەوەران تەنانەت خۆیشی بۆ خوای گەورە دەگێڕێتەوە و، لەو باوەڕەدا دەبێت کە هەموو کاروبارێك لە ژێر دەستەڵاتی خواوەندایە و بەکارسازیی خوای گەورە ئەنجام دەدرێت. ئەو جۆرە کەسە مافی ئەوەی هەیە کە قسە لە قەدەر و جوزئی ئیختیاری بکات، چونکە دەزانێت چ خۆی و چ هەموو شتێکی تر لە خوای گەورەوەیە و، "بەرپرسیاری" دەخاتە ئەستۆی جوزئی ئیختیاریی خۆیەوە کە بە سەرچاوەی هەموو خراپکاری‌یەکانی دادەنێت. ئیتر بەم پێیە پەروەردگاری خۆی لە بیروباوەڕی‌دا بە خاوێنی ڕادەگرێت و، لە بازنەی "بەندایەتی"دا دەمێنێتەوە و، مل بۆ داخوازی و تەکلیفەکانی خوای گەورە کەچ دەکات و دەیانخاتە ئەستۆی خۆیەوە و، لە کردەوە چاکەکانیشی‌دا بۆ "قەدەر" دەڕوانێت تاکو گرفتاری لەخۆبایی‌بوون نەبێت. ئیتر لە بریی فەخر و شانازی، شوکرانەبژێری پەروەردگاری دەبێت و، لەو بەڵا و موسیبەتانەش‌دا کە دێنە ڕێی، سەیری "قەدەر" دەکات و ئارام دەگرێت.

بەڵام گەر ئەو کەسەی کە لە قەدەری ئیلاهی و جوزئی ئیختیاری دەدوێت، لە بێ‌ئاگایان بێت، ئەوا مافی لێدوان و دەمەوەردانی لەو باسانەدا نی‌یە! چونکە بە

هاندانی بێئاگایی و گومڕاییەوە "دەروونی بەدخواز"ی ئەو کەسە، سەرجەمی بوونەوەران = کە هی خوای گەورەن = بۆ هۆکارەکان دەگێڕێتەوە و، خۆی بە خاوەنی خۆی دەبینێت و، کردارەکانی دەداتە پاڵ خۆی و هۆکارەکان. کەچی کەمتەرخەمی و بەرپرسیارییەکان دەخاتە ئەستۆی قەدەرەوە! دیارە ئەو کاتەش باسکردنی قەدەر و جوزئی ئیختیاری = بەم بۆچوونە = بە کارێکی ناڕەوا دادەنرێت و، فێڵێکی دەروونییە بۆ خۆدەربازکردن لە "بەرپرسیاری". کە ئەمەش پێچەوانەی حیکمەتی قەدەر و نهێنیی جوزئی ئیختیارییە!

باسی دووهەم

ئەم باسە توێژینەوەیەکی وردی زانستییە و تایبەتە بە زانایانەوە[1].

ئەگەر دەڵێیت: چۆن تەوفیق دەخرێت لە نێوان قەدەر و جوزئی ئیختیاریدا؟

لە وەڵامدا دەڵێین: بە حەوت ڕوو:

ڕووی یەکەم: ئەو خواوەندە دادگەر و دانایەی کە سەرجەمی بوونەوەران، بە زمانی ڕێکوپێکی و هاوسەنگییان، شایەتی لەسەر دادگەری و دانایییەکەی دەدەن، ئەو خواوەندە، جوزئێکی ئیختیاریی ماهییەت نەزانراوی بە مرۆڤ بەخشیوە، تاکو ببێت بە خولگەی تۆڵە و پاداشتەکان. جا هەروەك خواوەندی دادگەری دانا گەلێ حیکمەتی هەیە کە لە ئێمە پەنهانن، بە هەمان جۆر، چۆنێتیی تەوفیق خستنیش لە نێوان قەدەر و جوزئی ئیختیاریدا پەنهان و شارراوەیە لێمان، بەڵام پەینەبردنی زانیاریی ئێمە بە چۆنێتیی ئەو تەوفیقخستنە ئەوە ناگەیەنێت کە لە ڕاستیدا نییە.

دووهەم: بێ هیچ گومانێك هەموو مرۆڤێك لە خۆیدا هەست دەکات کە هەست و ئیختیارێکی هەیە و، بە هەستی ناخ(وجدان)ی خۆی بوونی ئەو ئیختیارە دەزانێت. ئنجا زانینی ماهییەتی بوونەوەران جیاوازە لە زانین و پەیبردن بە "بوون"یان، ئەوەتا بوونی زۆر شت بەدیهی و بەڵگەنەویستە لە لامان، کەچی سەبارەت بە ئێمەوە ماهییەتەکەی تا ئێستا نەزانراوە چییە. جا ئەم جوزئە ئیختیارییەش دەگونجێت یەکێك بێت لەو زنجیرەیە. خۆ هەموو شتێك لە

چوارچێوەی زانیاریی ئێمەدا نی‌یە و، ئاگادار نەبوونمان لە هەر شتێك بەڵگەی نەبوونی ئەو شتە نی‌یە.

سێهەم: "جوزئی ئیختیاری" پێچەوانەی "قەدەر" نی‌یە، بەڵكو قەدەر پشتی جوزئی ئیختیاری دەگرێت، چونكە قەدەر جۆرێكە لە زانستی خوای گەورە، خۆ زانستی خوای گەورەش پەیوەندیی بە ئیختیاری ئێمەوە بەستووە. لەبەر ئەوە، قەدەر پشتی ئیختیار دەگرێت‌و بەتاڵی ناكاتەوە.

چوارەم: قەدەر جۆرێكە لە زانست. خۆ "زانست"یش شوێنكەوتەی "زانراو"ە[2]. واتە: زانراوەكە لەسەر هەر چۆنێتی‌یەك بێت، زانست بە تەواوەتی دەیگرێتەوە و ئاگای لێی دەبێت و پەیوەندیی پێوە دەبەستێت و، هەرگیز بە پێچەوانەوە نی‌یە تا زانراو شوێن‌كەوتەی زانست بێت. واتە یاسا و دەستوورەكانی زانست بناغەیەك نین بۆ ئەوەی (لە ڕووی بوونی دەرەكی‌یەوە) زانراوەكە هەڵبسووڕێنن، چونكە زات و بوونی دەرەكیی خودی زانراوەكە چاوی لە ویست(إرادة)ە و پاڵی بە توانست(القدرة)ەوە داوە.

ئنجا "ئەزەل"یش بریتی نی‌یە لە كۆتایی زنجیرەی ڕابوردوو، تاكو بكرێت بە بناغەیەك بۆ بوونی شتان و، بە ناچاری شتان بەو پێ‌یە تەسەوور بكرێن. نەخێر.. بەڵكو ئەزەل وەك دەورەدانی ئاسمان وایە بە زەوی‌دا و، بە وێنەی دەركەوتنی شتان لەناو ئاوێنەیەكدا كە لە بەرزایی‌یەوە دابنرێت ئەزەلیش دەورەی ڕابوردوو و ئێستا و ئایندەی داوە. لەبەر ئەوە، هەرگیز كارێكی ڕاست و ڕەوا نی‌یە كە مرۆڤ = بە خەیاڵ = سەرەتایەك لە لایەنی ڕابوردوودا بۆ ئەو زەمانە درێژخایەنە دابنێت كە لە بازنەی "مومكینات"دایە و پاشان بچێ ناوی "ئەزەل"ی لێ بنێت و، ئنجا شتانیش بە نۆرە و یەك لە دوای یەك بڕۆنە ناو ئەو زانستە ئەزەلی‌یە و، مرۆڤ = بە وەهمی خۆی = خۆیشی لە دەرەوەی ئەو زانستە ئەزەلی‌یە دابنێت و، پاشان لەسەر ئەم بناغەیە موحاكەمەیەكی عەقڵی ساز بكات!

سەیری ئەم نموونەیە بكە، با ئەم نهێنی‌یەت بۆ ئاشكرا بێت:

ئەگەر ئاوێنەیەكت لە دەستدا بێت و وات دانا كە ئەو ماوە(مسافة)یەی دەكەوێتە لای ڕاستی ئاوێنەكە ڕابوردوو بێت و ماوەكەی لای چەپیشی داهاتوو

بێت. جا ئەو ئاوێنەیە تەنها ئەو شتانەی تێدا دەردەکەون کە لە بەرامبەریەوەن و بە یەك تەرتیبی یەك لە دوای یەکی دیاری کراو هەردوو لاکەی تێدا دەردەکەون و، زۆربەی ئەو دوو لایەی پێکەوە تێدا جێ نابێتەوە، چونکە تا ئاوێنەکە نزمتر بێت ماوەی کەمتری تێدا دەردەکەوێت، بەڵام ئەگەر ئاوێنەکە تا دەتوانرێ بەرز بکرێتەوە ئەوا بازنەکەی بەرامبەریشی تێدا فراوان دەبێت، بەم جۆرە هەتا وردە وردە ئاوێنەکە سەربخرێت ئەوا لە یەك کاتدا هەردوو ماوەکەی تێدا دەردەکەون و، ئاوێنەکە لەم دۆخەیدا هەموو ئەو حاڵەتانەی تێدا دەبینرێن کە لە هەردوو ماوەکەدا ڕوو دەدەن. ئیتر لەم کاتەدا ناوترێت کە: ئەو حاڵەتانەی لە یەکێکی ئەو دوو لایەدا ڕوو دەدەن پێش ئەوی تریانە، یان دوای ئەوی تریانە، یان وەکو یەك وان.

قەدەری خوای گەورەش بە هەمان جۆرە، چونکە لەبەر ئەوەی بەشێکە لە "زانستی ئەزەلی" و، زانستی ئەزەلیش وەك فەرموودەی پیرۆز دەری‌خستووە: (لە پلەیەکی هێندە بڵنددایە کە سەرجەمی ئەو شتانەی بوون و ئەوانەش کە لەمەولا دەبن، دەگرێتەوە) ئەوا نە ئێمە و نە دادوەری‌یە ژیری‌یەکانمان، لەم زانستە بەدەر نیین تاکو خۆمان لە دەرەوەی ئەم زانستە دابنێین و تەنها بە ئاوێنەیەك تەسەووری بکەین کە کەوتبێتە ماوەی ڕابوردووەوە!!

پێنجەم: قەدەری خوای گەورە بە تەنها یەك تەعەللوق و پێکەوە پەیوەندی دەکات بە هەریەك لە "هۆکار" و "بەهۆکراو". واتە ویستی خوای گەورە جارێك پەیوەندی ناکات بە "موسەببەب" واتە بەهۆکراوەکەوە و جارێکی تریش بە هۆکارەکەوە.

بە واتایەکی تر: ئەو "بەهۆکراو"ە بەو "هۆکارە" ڕوو دەدات. لەبەر ئەوە، نابێ بوترێت: مادەم مردنی فلاّن کەس لە فلاّن کاتدا دەستنیشان(تقدير) کراوە، ئیتر ئەو مرۆڤە تاوانی چی‌یە کە لە ڕێی ویستە جوزئی‌یەکەیەوە بە تفەنگ تەقەی لـێ دەکات؟ خۆ ئەگەر تەقەشی لـێ نەکردایە هەر دەمرد!

پرسیار: بۆچی دەبێ ئەمە نەوترێت؟

وەڵام: چونکە "قەدەر" مردنی ئەوی بەو تفەنگە دەستنیشان کردووە، کەواتە ئەگەر وا دابنێیت ئەو تەقەی لێ نەکات ئەوا لەو کاتەدا ئەوەش دادەنێیت کە قەدەر پەیوەندیی بە مردنیەوە نەدەکرد، ئیتر بەچی بڕیار دەدەی کە هەر دەمرد؟! مەگەر ڕێبازی ئەهلی سوننەتو جەماعەت واز لێبهێنیت و بڕۆیتە ناو ئەو تاقمە گومڕایانەی کە تەسەووری قەدەرێکی جیایان بۆ "هۆکار"ەکە و قەدەرێکی تریان بۆ "بەهۆکراو"ەکە کردووە، وەك جەبرییەکان.. یان "ئینکاریی قەدەر" بکەیت بە وێنەی موعتەزیلەکان. بەڵام ئێمەی ئەهلی حەق دەڵێین: ئەگەر تەقەی لێ نەکردایە مردنەکەی لای ئێمە نەزانراوە. جەبرییەکان دەڵێن: تەقەشی لێ نەکردایە هەر دەمرد. کەچی موعتەزیلەکان دەڵێن: گەر تەقەی لێ نەکات نامرێت.

شەشەم[3] : "مەیلان" کە بناغەی سەرەکیی جوزئی ئیختیارییە، بەلای ڕێڕەوی "ماتوریدی"یەوە شتێکی گوێرەیی(اعتباری)یە و دەکرێ بە دەستی مرۆڤ بێت، کەچی بەلای ڕێڕەوی "ئەشعەری"یەوە شتێکی مەوجوودە و بەدەست مرۆڤ نییە. بەڵام پێیان وایە کە هەڵسوکەوت کردن لەم مەیلانەدا شتێکی ئیعتبارییە و بە دەستی مرۆڤە. لەبەر ئەوە، چ ئەو مەیلانە و چ هەڵسوکەوت کردن تیایدا، دوو شتی گوێرەیین و بوونی دەرەکیی خاوەن حەقیقەتیان نییە. خۆ بوونی شتی گوێرەییش پێویستی بە هۆکارێکی تەواوەتیی ئەوتۆ نییە کە بە زەروورەت داخوازی هەڵگرتن و نەهێشتنی ئیختیار بێت، بەڵکو ئەگەر هۆکاری ئەو شتە گوێرەییە کەوتە دۆخی پلەی "ڕوجحان"ەوە، ئەوا دەگونجێ بمێنێتەوە و دەشگونجێ هەر لەو دەمەدا مرۆڤ وازی لێ بهێنێت، ئا لەو ساتەدا قورئان بە مرۆڤ دەڵێت: ئەمە کردەوەی خراپە، مەیکە!

بەڵێ، ئەگەر مرۆڤ بەدیهێنەری کردارەکانی بوایە و توانای بەدیهێنانی ببوایە ئەوا ئیختیار لە گۆڕێدا نەدەما و هەڵدەگیرا، چونکە قاعیدەی بڕیاردراوی زانستی ئوسووڵ و حیکمەت لەم بوارەدا ئەوەیە کە: "ما لم يجب لم يوجد" واتە گەر هەر شتێك بوونی پێویست نەبێت نایەتە "وجوود". بەو واتایەی دەبێ ئەو شتە "هۆکاری تەواوەتی"ی هەبێت ئنجا دێتە وجوود. خۆ "هۆکاری تەواوەتی"ش بە

"زەروورەت" و "وجوب" داخوازی بەهۆکراو(معلول)ەکە دەبێت. ئەو کاتەش "ئیختیار" لە گۆڕێدا نامێنێت!

ئەگەر دەڵێیت: (تەرجیحدانی بێ تەرجیحدەر کارێکی مەحاڵە، کەچی بەدەستهێنان(الکسب)ی مرۆڤ، کە تاوێ بە ئەنجامدانی کار و تاوێکی تر بە ئەنجامنەدانی، ناوی شتی ئیعتیباریتان لـێ ناوە، داخوازی ئەوە دەبێت کە لە کاتی نەبوونی تەرجیحدەری موجیبدا تەرجیحی بێتەرجیحدەر بدرێت، ئەمەش گرنگترین بناغەکانی زانستی کەلام هەڵدەوەشێنێتەوە)؟!

وەڵام: خۆتەرجیحدان(الترجح)ی بێ تەرجیحدەر (واتە بێ هۆکارێکی تەرجیحدەر) مەحاڵە، نەك تەرجیحدان(الترجیح)ی بێتەرجیحدەر، کە دروستە و لە واقیعدا هەیە. چونکە ویستی خوای گەورە = کە یەکێکە لە سیفەتەکانی = ئەم کارە دەگرێتە ئەستۆ (واتە ئیختیاری خوای گەورە دەبێت بە تەرجیحدەر).

ئەگەر دەڵێیت: مادەم ئەو کەسەی قەتڵەکەی بەدیهێناوە خوای گەورەیە، ئیتر بۆچی بە من دەوترێت: قاتڵ؟

وەڵام: بەپێی قاعیدەی عیلمی صەرف: "ئیسمی فاعل"[4] لە "مەصدەر" وەردەگیرێت کە شتێکی گوێرەییە و، هەرگیز لە ئەنجامی مەصدەرەکە وەرناگیرێت کە کارێکی سابت و دیاریکراوە. جا مەصدەرەکە لەم کێشەیەدا دەستکەوتەکەی ئێمەیە و ئێمە ناونیشانی قاتڵمان لە ئەستۆدایە، بەڵام ئەنجامی مەصدەرەکە بەدیهاتووی خوای گەورەیە.

جا هەر شتێك بۆنی "بەرپرسیاری"ی لـێبێت هەرگیز لە ئەنجامی مەصدەرەکە وەرناگیرێت و لەو ئیشتیقاق ناکرێت.

حەوتەم: "ویستی جوزئی" یان "جوزئی ئیختیاری"ی مرۆڤ لاوازە و شتێکی ئیعتیبارییە، کەچی خوای گەورە کە خاوەنی دانستی ڕەهایە، ئەو ویستە جوزئییە لاوازەی کردووە بە مەرجێکی ئاسایی بۆ ویستە کوللییەکەی خۆی. واتە وەك بڵێی خوای گەورە لە واتا و ناوەرۆكدا دەفەرموێت: "ئەی بەندەکەی

خۆم! تۆ هەر ڕێگایەك هەڵبژێریت من بۆ ئەو ڕێگایە دەتدەمە بەر. لەبەر ئەوە، "بەرپرسیاری" تەنها لە ئەستۆی خۆت دایە".

بۆ نموونە: ئەگەر منالێکی دەستەوسانی لاوازت لەسەر شانت هەڵگرت و سەربەستیت دایە دەست خۆی و پێت وت: چ جێگایەکت دەوێت دەتبەم بۆ ئەوێ، منالەکەش داوای کرد بۆ سەر چیایەکی مەزن سەری بخەیت و تۆش بردت بۆ ئەوێ. بەڵام منالەکە لەوێ نەخۆش کەوت یان کەوتە خوارەوە، بێ گومان پێی دەڵێیت: تۆ خۆت داوای ئەمەت کرد. ئیتر سەرزەنشتی دەکەیت و، جگە لە ئازارەکەی خۆی، ئازاری زلـلەی تەمێدانیشی بۆ زیاد دەکەیت! خوای گەورەش = ولله المثل الأعلى = بە هەمان جۆرە، ئەوەتا ئەو خواوەندەی کە "أحکم الحاکمین"ە، "ویست"ی ئەم عەبدەی خۆی، کە لەوپەڕی لاوازیدایە، کردووە بە مەرجێکی ئاسایی بۆ ویستە هەمەکی‌یەکەی خۆی.

پوختەی ئەم قسانە:

ئەی ئادەمیزاد! تۆ خاوەنی "ویست"ێکیت کە هەرچەندە لەوپەڕی لاوازیدایە، کەچی لە خراپکاری و کاولکاریدا دەستی درێژە و لە چاکەکاریدا دەستی کورتە. ئەم ویستەش ئەوەیە کە ناوی "جوزئی ئیختیاری"ی لـێنراوە. جا تۆش = ئەی مرۆڤ! = "دوعا و پاڕانەوە" لەناو یەکێك لە دەستەکانی ئەو ویستەتدا دابنێ، تاکو درێژ ببێت و بگات بەو بەهەشتەی کە یەکێکە لە بەروبوومەکانی زنجیرەی چاکەکاری‌یەکان و، بۆ ئەوەی بگەیت بە بەختەوەریی هەمیشەیی کە یەکێکە لە گوڵەکانی گوڵزاری بەهەشت.. دەستەکەی تری ئەو ویستەشت "داوای لێخۆشبوون"(الاستغفار)ی تێدا دابنێ، تاکو هێندە کورت ببێتەوە کە نەگاتە خراپکاری‌یەکان و بەری درەختە نەفرەت لـێکراوەکە کە درەختی زەققومی دۆزەخە! واتە "پاڕانەوە و تەوەککول" هێزێکی گەورە بە مەیلی خێر دەبەخشن و، "تۆبە و ئیستیغفار"یش مەیلی خراپکاری دەشکێنن و ڕێ لە سنوورشکاندنەکانی دەگرن.

باسی سێهەم

باوەڕهێنان بە قەدەر، واتە بەوەی کە هەموو شتێك بە تەقدیر و دەستنیشانکردنی خوای گەورەیە، یەکێکە لە پایەکانی ئیمان.

بەڵگە بێ گومانەکانی قەدەریش هێندە زۆرن کە لە ژمارە نایەن، وا ئێمە لێرەدا و لە ناوەندی پێشەکی‌یەكدا بە شێوازێکی سادە و ئاشکرا ڕادەی هێز و فراوانیی ئەم پایە ئیمانی‌یە ڕوون دەکەینەوە.

پێشەکی:

هەموو شتێك پێش ئەوەی ببێت و دوای ئەوەش کە دەبێت، لە کتێبێكدا نووسراوە. قورئانی پیرۆز لە زۆر ئایەتی پیرۆزی‌دا بە ڕاشکاوی ئەمەی ڕاگەیاندووە، وەك: **(وَلا رَطْبٍ وَلا يَابِسٍ اِلاّ في كِتَابٍ مُبِين)** (الأنعام:٥٩). ئنجا سەرجەمی بوونەوەرانیش = کە قورئانی گەورەی قودرەتی خواوەندە = بە ئایەتەکانی: ڕێسا و، هاوسەنگی و، ڕێكوپێکی و، ئیمتیازو، وێنەکێشان و، ئارایشتدان و، ئایەتە تەکوینی‌یەکانی تری هاوچەشنیان، تەسدیقی ئەو حوکمەی قورئان دەکەن.

بەڵێ، نووسینە ڕێكوپێکەکانی کتێبی بوونەوەران و هاوسەنگبوونی ئایەتەکانی، شایەتن لەسەر ئەوەی کە هەموو شتێك نووسراوە. بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە هەموو شتێك پێش ئەوەی پەیدا ببێت نووسراوە و تەقدیر کراوە، هەموو ئەو "بنەما" و "تۆو" و "ئەندازە" و "وێنانە"ن کە دەبن بە شایەتی ڕاست لەسەری..

چونکە "تۆوەکان" = لە ڕاستی‌دا = بریتین لە چەند وردیلە سندووقێکی ناسك کە کارگەی: (ك.ن) دای‌هێناون و، "قەدەر"یش پێڕستە بچکۆلەی وێنەی ئەوی تێدا داناوە و، توانستیش = بەپێی ئەندازەی دەستنیشانکراوی قەدەر = موعجیزە مەزنەکانی خۆی لەسەر ئەو تۆوە بچووکانە بنیات دەنێت و لەم پێناوەدا گەردیلەکان دەخاتە کار. بەو واتایەی کە سەرجەمی ئەو کار و ڕووداوانەی بەسەر درەخت‌دا دێن لە حوکمی ئەوەدان کە لە تۆوەکەی‌دا نووسرابن، چونکە

تۆوەکان لە خۆیاندا سادەن و ماددەکانیشیان لە یەك دەچن‌و جیاوازی‌یان لە نێواندا نی‌یە.

پاشان میقدار و "ئەندازە"ی ڕێکخەری هەموو شتێك بە ئاشکرا "قەدەر" دەردەخات. ئەوەتا گەر بە وردی سەیری هەر زیندەوەرێك بکرێت دەردەکەوێت کە ئەو زیندەوەرە خاوەنی شێوە و ئەندازەیەکە و، دەڵێی لە قاڵبێك دەرهاتووە کە لەوپەڕی حیکمەت و وردەکاری‌دا بێت! بە ڕادەیەك کە دەری‌دەخات: وەرگرتنی ئەو ئەندازە و شکڵ و شێوەیە لە لایەن ئەو زیندەوەرەوە یان هی قاڵبێکی ماددیی نائاسایی وەهایە کە تابڵێی پێچاوپێچ و سووچ و پەنا و لار و لەوێریی تێدا بێت.. یاخود توانستی خوای گەورە بە قاڵبێکی مەعنەویی زانیاری و هاوسەنگی قەدەر ئەو شکڵ و شێوەیەی بە بەر بڕیوە و کردوویەتە بەر ئەو درەختە یان ئەو زیندەوەرە.

ئێستا سەرنج لەم درەختە یان لەم زیندەوەرە بدە، دەبینیت گەردیلە کەڕ و کوێرە بێ‌گیانەکان، کە هیچ هەست و نەستێکیان تێدا نی‌یە و شێوەشیان لە یەك دەچێت، لە گەشەکردنی شتان و ئەندامەکانی ئەو درەختە یان ئەو زیندەوەرەدا، دەجوولێن و پاشان لە چەند سنوورێکی دیاری‌کراودا بە وێنەی یەکێکی شارەزا و زانا بە جێ و شوێنی سوود و بەروبوومەکان ڕادەوەستن، پاشان شوێنەکانیان دەگۆڕن بە چەشنێك کە دەڵێی ئامانجێکی یەکجار مەزنیان لەم جێ‌گۆڕینەدا ببێت!

واتە: "گەردیلەکان" بەپێی ئەم ئەندازە و قاڵبە مەعنەوی‌یەی کە لە قەدەرەوە هاتووە و بەگوێرەی ئەو فەرمانە مەعنەوی‌یەی کە لەو ئەندازەیەوە بۆیان دەردەچێت، دەجوولێن و ڕەفتار دەکەن.

جا مادەم تا ئەم ڕادەیە قەدەر لە شتە ماددی‌یە بینراوەکاندا ببێت و دەربکەوێت، ئەوا دەبێ باروۆدخی هەموو ئەو شتانەی کە هەن و ئەو وێنە و شێوانەش کە دەیانپۆشن و ئەو جموجوولانەش کە بە درێژایی ڕۆژگار ئەنجامیان دەدەن، بە هەمان جۆر، هەموویان شوێن‌کەوتەی ڕێك‌وپێکیی ئەندازە دیاری‌کراوەکانی "قەدەر" بن.

بەڵێ، دوو درەوشانەوەی قەدەر لە "تۆو"دا هەیە، واتە: بە دوو شێوە قەدەری تێدا دەردەکەوێت:

یەکەم: دەرکەوتنێکی "بەدیهی"یە و، بە ئاماژە "کیتابی موبین" دەردەخات، کە ناونیشانی ویستی خوای گەورە و فەرمانە تەکوینییەکانە.

دووهەم: دەرکەوتنێکی "نەزەری"یە، واتە: بە ژیری پەیی پێ دەبرێت. ئەم یەکەیان بە هێما "ئیمامی موبین" ڕادەگەیەنێت کە ناونیشانی فەرمان و زانستی خوای گەورەیە.

هەرچی "قەدەری بەدیهی"یشە بریتییە لە: بارودۆخ و، چۆنێتی و، شکڵ و شێوە "ماددی"یەکانی ئەو درەختە، کە هەموویان لەو تۆوەدا دانراون و لە پاشەڕۆژدا بەرجەستە دەبن و بە چاو دەبینرێن.

"قەدەری نەزەری"ش بریتییە لەو بارودۆخ و شکڵ و شێوە و جموجووڵ و تەسبیحاتانەی "درێژایی ژیانی درەخت" کە لەو تۆوە بەدیدەهێنرێن و بە "مێژووی ژیانی درەخت" ناو دەبرێن. جا ئەو بارودۆخ و شکڵ و شێوە و کاروبارانە، هەموو کاتێك ئاڵوگۆڕیان بەسەردا دێت، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا هەمیشە ئەندازەیەکی قەدەریی ڕێكوپێکیان هەیە. وەك بە ئاشکرا لە پەل و گەڵای درەختەکاندا دەبینرێت.

جا ئەگەر لە شتە ئاسایی و سادەکاندا "قەدەر" ئاوا دەربکەوێت، ئەوا دەبێ شتان = پێش بوون و پەیدابوونیان = هەموویان لە کتێبێکدا نووسرابن. ئەمەش دەتوانرێت بە کەمێك بیرلێکردنەوە مرۆڤ لێی تێبگات و پەیی پێ ببات.

بەڵگەی ئەوەش کە: هەموو شتێك = دوای پەیدابوونی = مێژووی ژیانەکەی نووسراوە، ئەو گشت بەروبوومانەیە کە هەواڵی "کیتابی موبین" و "ئیمامی موبین"مان دەدەنێ و.. هێزی پارێزکار(الحافظة)ی مرۆڤیشە کە ئاماژە بۆ "لوح المحفوظ" دەکات و هەواڵی بوونی ئەو لەوحە ڕادەگەیەنێت.. هەموو یەکێك لەمانە، نیشانە و شایەتێکی ڕاستن لەسەر نووسراویی مێژووی ژیانی شتان لە دوای پەیدابوونیان.

بەڵێ، "تۆو"ی هەموو بەرێك = كە لە حوكمی دڵی ئەو بەرەدایە = دوارۆژ و مێژووی ژیانی سەرجەمی بەسەرهاتەكانی درەختەكەی تێدا دەنووسرێن.

هەروەها هێزی پارێزكاری مرۆڤیش = كە لە بچووكیدا هێندەی تۆوە خەرتەلەیەك دەبێت = دەستی "قودرەت"ی خوای گەورە زۆر بە وردی و بە قەڵەمی "قەدەر": مێژووی ژیانی مرۆڤ و بەشێك لە ڕووداوەكانی جیهانی ڕابوردووی ئەوی تێدا دەنووسێت. وەك بڵێی "هێزی پارێزكار"ی مرۆڤ بەڵگەنامە و پەیماننامەیەكی بچووكی لاپەڕەی كردەوەكان(صحيفة الأعمال) بێت و، دەستی قودرەت دابێتی بە مرۆڤ و، لە گۆشەیەكی مێشكیدا بۆی دانابێت، تاكو یادی كاتی لێپرسینەوەی پێ بكاتەوە و دڵنیاشی بكات كە دروستكردنی ئەم ئاڵوگۆڕ و فەنا و زەوال و نەمانانە بۆ ئەوەیە كە ئاوێنەی "مانەوە" بن و خواوەندی بەتواناش وێنەی (هوية)ی[5] شتانی فانی و لەناوچوویان تێدا دەكێشێت و، چەند لەوحێكن كە خواوەندی پارێزكاری زانا واتای شتە فانییەكانیان تێدا دەنووسێت.

لەمانەی پێشەوە تێدەگەین كە:

لە كاتێكدا ژیانی ڕووەك، كە نزمترین و سادەترینی جۆرەكانی ژیانە، تا ئەم ڕادەیە ملكەچی ڕێسای "قەدەر" بێت، ئەوا دەبێ ژیانی مرۆڤ، كە لە بەرزترینی پلەكانی ژیاندایە، بە خۆی و سەرجەم بەش و لق و پەلەكانیەوە، بە قەڵەمی "قەدەر" نووسرابێت و شێوەكانیشیان بە پێوەری قەدەر كێشرابێت.

بەڵێ، هەروەك دڵۆپە بارانەكان هەواڵی هەوریان پێیە و، نمی ئاوەكانیش بەڵگەی بوونی كانیاوەكانن و، بەڵگەنامەكانیش ئاماژە بۆ بوونی تۆمارە گەورەكان دەكەن.. بە هەمان جۆر: بەری درەخت و، ئاوی مەنی و، ناوك و تۆوەكان و، وێنە و شێوەكان، كە لەبەر چاوماندان و لە حوكمی چەند نمێكی قەدەری بەدیهی (واتە ڕێكوپێكیی ماددیی ناو زیندەوەران)دان و، وەك چەند دڵۆپێكی قەدەری نەزەری (واتە ڕێكوپێكیی مەعنەوی و زیندەیی) وان و، بە وێنەی بەڵگەنامەكانی ئەو قەدەرە نەزەرییەن.. هەموو ئەمانە، بە هەمان جۆر و بە بێ گومانی، دەبن بە بەڵگە لەسەر:

"کیتابی موبین" کە تۆماری ویستی خوا و فەرمانە تەکوینییەکانیەتی و..

"ئیمامی موبین"یش کە لەوحی مەحفووظ و دیوانی زانیاریی خوای گەورەیە.

ئەنجام:

مادەم ئێمە دەبینین کە: یەك بە یەکی گەردیلەکانی هەموو زیندەوەرێك، لە دەمی نەش و نما و گەشەکردنیدا، بەرەو چەند سنوور و کۆتاییەکی لار و پێچاوپێچ دەڕوات و لەوێ ڕادەوەستێت و ئنجا ڕێگاکەی دەگۆڕێت تاکو لەو کۆتاییانەدا حیکمەت و سوود و بەرژەوەندی بەرهەم بهێنێت، ئەوا بە ئاشکرا و بەداهەت دەزانرێت کە: وێنەی ئەندازەی ڕواڵەتیی ئەو شتە بە قەڵەمی قەدەر نووسراوە.

بەم جۆرە، "قەدەری بەدیهی و بینراو" دەبێت بە بەڵگە لەسەر ئەو سنوورە ڕێك‌وپێك و بەرهەم‌بەخش و کۆتاییە بەسوودانەی حاڵەتە مەعنەوییەکانی ئەو زیندەوەرانە، کە ئەوانیش بە قەڵەمی قەدەر وێنەیان کێشراوە. کەواتە "قودرەت" سەرچاوەیە و "قەدەریش" ڕاستەیە، قودرەت لەسەر ڕاستەی قەدەر ئەو کتێبە مەعنەوییەی واتا و ناوەڕۆکەکانی ئەو زیندەوەرە دەنووسێت و شێوەکەی دەکێشێت!

مادەم بە بێ‌گومانی پەی دەبەین بەوەی کە هەرچی سنوور و بەروبووم و کۆتایی خاوەن حیکمەت هەن، تێکڕا بە قەڵەمی قەدەری ماددی و مەعنەوی وێنەیان کێشراوە، ئەوا دەبێ سەرجەمی ئەو حاڵەت و بارودۆخانەی زیندەوەریش کە لە درێژایی ژیانیدا بەسەریان دەبات، بە هەمان جۆر بە قەڵەمی ئەو قەدەرە نووسرابن و وێنەیان کێشرابێت، چونکە هەرچەند لە ماوەی ژیانیدا چەندین وێنە و شکڵ و شێوە دەگۆڕێت، کەچی مێژووی ژیانی بە ڕێك‌وپێکی و بەپێی ڕێسا بەسەر دەچێت. جا مادەم قەڵەمی قەدەر بەسەر هەموو زیندەوەراندا فەرمانڕەوا و دەستەڵاتدار بێت، بێ گومان دەبێ مێژووی ژیانی مرۆڤیش = کە کامڵترینی بەروبوومی درەختی جیهان و، جێ‌نشینی زەوی و، هەڵگری ئەمانەتی هەرەمەزنە = لە هەموو شتێك زیاتر ملکەچی "قانوونی قەدەر" بێت.

گەر کەسێك بڵێت:

قەدەر کەلەپچەی کردووین و سەربەستیی لـێ سەندووینەتەوە، ئایا نابینیت "ئیمان بە قەدەر" قورسایی دەهاوێتە سەر "دڵ" و بێزاریش لە "گیان"دا پەیدا دەکات، لە کاتێكدا کە دڵ و گیان تاسەمەندی سەربەستی و بڵاوبوونەوە و گەشت و گەڕانن؟

لە وەڵامدا دەڵێین:

نەخێر هەرگیز وا نییە.. "قەدەر" هەروەك نابێت بە مایەی دڵتەنگی، لە هەمان کاتیشدا ڕۆحسووکی و حەوانەوە و دڵخۆشی و ڕووناکییەکی هێندە بێسنوور بە دڵ و گیانی مرۆڤ دەبەخشێت کە ئاسایش و ئارامی و حەوانەوە و دڵنیایی بۆ مرۆڤ دەهێنێتەدی. چونکە ئەگەر مرۆڤ ئیمانی بە "قەدەر" نەبێت دەبێ لە بازنەیەکی تەسك و لە نێوان سەربەستییەکی جوزئی و خۆرزگارکردنێکی کاتیدا، بە ئەندازەی دنیا کۆڵی قورس لە ئەستۆی لاوازی "گیان"ی خۆی بنێت! چونکە مرۆڤ لە لایەکەوە پەیوەندیی لەگەڵ سەرانسەری بوونەوەراندا هەیە و، ئامانج و ئاواتەکانیشی = لە لایەکی ترەوە = ئەوەندە زۆرن کە هەر کۆتاییان پێ نایەت، کەچی لە بەرامبەر هەموو ئەوانەوە توانست و ویست و سەربەستییەکەی خۆی هێندە کەم و دەستکورتە کە هێشتا بەشی هێنانەدیی یەك لە ملیۆنی ئەو ئامانج و ئاواتانەی ناکەن!! ئا لێرەدا تێدەگەین کە ئەگەر مرۆڤ ئیمانی بە قەدەر نەبێت چەندە گرفتاری قورسایی مەعنەوی دەبێت و تا چەندەش جیهانە مەعنەوییەکەی سامناك و ترسناك دەردەچێت!

بەڵام "ئیمان بە قەدەر" وا لە مرۆڤ دەکات کە هەموو ئەو کۆڵانە لە ئەستۆی خۆی داماڵێت و بیانخاتە ناو کەشتیی قەدەرەوە! کە ئەمەش دەبێتە مایەی ئەوەی حەوانەوەیەکی تەواوی پێ ببەخشێت و، بەم ئیمانە مەیدانێکی یەکجار فراوانی هاتوچۆکردن لە بەردەم "گیان" و "دڵ"ی مرۆڤدا دەکرێتەوە و لە ڕێی گەیشتنیان بە کەماڵاتیاندا بە سەربەستییەکی ڕاستەقینە و تەواو لەو مەیدانەدا دەڕۆن و هەنگاو دەنێن.

هەر ئەم ئیمانە، سەربەستییە جوزئییەکەی نەفسی بەدخواز(النفس الأمارة بالسوء) لەو نەفسە دەسێنێتەوە و، فیرعەونایەتی و پەروەردگارێتییەکەی

دەشکێنێت و، لە هەڵسوکەوتە چەواشە و هەڵەشەکانی کەم دەکاتەوە و سنوورێکیان بۆ دادەنێت.

"ئیمان بە قەدەر" هێندە بەلەزەتە کە هیچ تام و چێژێکی دیکەی پێ ناگات و بەختەوەرییەکە هیچ بەختەوەرییەکی تری لە دوا نییە! جا لەبەر ئەوەی ناتوانین پێناسەی "لەزەت" و "بەختەوەری" بکەین، ناچارین بەم نموونەیەی خوارەوە پەنجەیان بۆ ڕابکێشین:

دوو پیاو پێکەوە دەڕۆن بۆ پایتەختی پادشایەکی مەزن و دەچنە ناو کۆشکی پڕ لە شتانی سەیر و سەرسووڕهێنەری پادشاوە. یەکێکیان: پادشا ناناسێت و، دەیەوێت بە دزییەوە لەناو کۆشکەکەدا نیشتەجێ ببێت و، ژیانی لەوێدا بە زەوت کردنی ئەو ماڵ و سامانانە بەسەر بەرێت و، لەناو باخچەی کۆشکەکەدا کار بکات. بەڵام بەڕێوەبردن و کاربەڕێ کردنی ئەو باخچەیە و ڕێکخستنی دەرامەتەکانی و بەگەڕخستنی مەکینە و ئامێرەکانی و ڕۆزیدانی زیندەوەرە نامۆ و سەیرەکانی و کارە قورسەکانی تری هاوچەشنی ئەمانە، گرفتاری نیگەرانی و دڵەتەپێیەکی بەردەوامیان کرد، بە ڕادەیەکی ئەوتۆ کە ئەو باخچە ڕەنگینە بەهەشتئاسایەی لە بەرچاودا وەك دۆزەخێك لـێ هات و نەیدەتوانی تیایدا بژی، چونکە خەفەت و ئازاری بەدەست هەموو ئەو شتانەوە دەچەشت کە لە سەرپەرشتی کردن و بەڕێوەبردنیاندا دەستەوسان دەبوو، هەردەم کاتەکانی بە ئاخ و حەسرەت و پەژارەوە بەسەر دەبرد. تا لە ئەنجامدا، لە تۆڵەی بێئەدەبی و ڕەفتاری هەڵە و خراپی خۆی و بۆ مەبەستی تەمێ کردنی، خرایە ناو بەندیخانەوە.

بەڵام پیاوی دووهەم: پادشا دەناسێت و، خۆی بە میوانی ئەو دادەنێت و، لەو باوەڕەدایە کە: سەرجەم کاروبارەکانی کۆشك و باخچەکە بەوپەڕی ئاسانی و بەپێی ڕێسا و یاسا و لەسەر بەرنامە و نەخشە و پلانێکی دەستنیشانکراو بەڕێوەدەبرێن و، هەرچی قورسی و ئەرکی سەخت هەن بە یاسای پادشای دەسپاردن و، بە دڵنیاییەکی تەواوەتی و بێگەردییەکی تەواو سوودی لە چێژ و لەزەتەکانی ئەو باخچە ڕەنگینە بەهەشتئاسایە وەردەگرت و، دەیبینی هەموو شتێك بە ڕاستی جوانە و، پشتی بە سۆز و بەزەیی پادشا و جوانیی یاسا

کارگێڕەکانی ئەو دەبەست.. بەم جۆرە، ژیانی خۆی لەوێدا، لە ناوەندی چێژ و لەزەت و بەختەوەریی تەواوەتیدا، بەسەر دەبرد.

بۆ خۆت لەم نموونەیەوە لە نهێنییەکی: "مَنْ آمَنَ بالقَدَرِ أَمِنَ مِنَ الكَدَرِ" تێبگە!

باسی چوارەم

ئەگەر دەڵێیت: لە باسی یەکەمدا چەسپێنرا کە هەموو شتێکی قەدەر خێر و جوانە، تەنانەت ئەو شەڕەش کە لە قەدەرەوە دێت هەر خێرە و ناشیرینییەکەشی جوانە.. بەڵام خۆ ئەو بەڵا و موسیبەتانەی کە لەم خانەیەی دنیادا نازڵ دەبن ئەم بڕیارە زامدار دەکەن و ئەم چەسپانەش لە جێی خۆیدا دەلەقێنن؟

لە وەڵامدا دەڵێین:

ئەی نەفسی خۆم و ئەی هاوڕێکەم!

ئەی ئەو دوانەی کە لەبەر سۆز و شەفەقەتی لەسنووربەدەرتان ئازاری زۆر دەچێژن!

بزانن کە:

"بوون" سەرانسەر خێرە و.. "نەبوون"یش سەرتاپا شەڕ و خراپەی بێگومانە. بەڵگەش لەسەر ئەمانە بریتییە لەوەی کە هەرچی چاکە و کەماڵات و ڕەوشت و خووی باش هەن هەموویان دەگەڕێنەوە بۆ "بوون" و، بناغەی سەرجەمی گوناهەکان و بەڵا و موسیبەت و ناتەواوییەکانیش "نەبوون"ە.

جا لەبەر ئەوەی "نەبوون" شەڕێکی سەرتاسەرییە، ئەوا ئەو حاڵەت و بارودۆخانەی کە ئەنجامەکانیان "نەبوون"ە یان بۆنی "نەبوون"یان لێ دێت، ئەوانیش بە هەمان جۆر شەڕیان لەخۆ گرتووە. لەبەر ئەوە، ئەو "ژیان"ەی کە درەخشانترین ڕووناکیی "بوون"ە بە ئاڵوگۆڕبوونی لە نێوان چەند حاڵەتێکی جۆراوجۆردا، بەهێز دەبێت و.. بە چەند بارودۆخێکی جیاجیا کە دێنە ڕێی، پاڵفتە دەبێت و.. بەو چۆنێتییە جۆراوجۆرانەی کە دەیانگرێتە خۆ، ئەو بەروبوومانە بەرهەم دەهێنێت کە لێیەوە چاوەڕوان دەکرێن و.. بەو قۆناغە

جیاجیایانەش کە یەك لە دوای یەك دەیانگۆڕێت، نەخش و نیگارەکانی ناوە جوانەکانی "بەخشندەی ژیان" بە چەشنێکی ناسك و نیان ڕوون دەکاتەوە.

لەسەر بناغەی ئەم ڕاستییە، گەلێ حاڵەت و بارودۆخی جیاجیا لە شێوەی: ئازار و بەڵاو موسیبەت و گیروگرفتدا دێنە ڕێی زیندەوەران و، بەمانەش ڕووناکییەکانی "بوون" لە ژیانی ئەواندا بەردەوام نوێ دەبنەوە و، تاریکاییەکانی "نەبوون"یشیان لێ دوور دەکەوێتەوە و، بەم پێیە ژیانیان پاڵفتە دەبێت و خاوێنی بەدەست دەهێنێت. چونکە: وەستانو، بێدەنگی و، بێکاری و، حەوانەوە و، بەردەوامبوونی هەر شتێك لەسەر دۆخ و ڕەوتی خۆی.. بە "نەبوون" دادەنرێت لە چۆنێتی و بارودۆخەکانی ئەو شتانەدا. تەنانەت لەو حاڵەتانەدا کە شتان لە یەك دۆخدا دەمێننەوە و ئاڵوگۆڕیان بەسەردا نایەت، مەزنترین تام و چێژ، بەرە بەرە، کەم دەکاتەوە و لەزەتی خۆی لەدەست دەدات.

پوختەی ئەم قسانە: مادەم "ژیان" نەخش و نیگاری ناوە جوانەکان دەردەخات، ئەوا هەر شتێکیش بێتە ڕێی ئەو ژیانە هەر بە جوان دادەنرێت.

بۆ نموونە: سنعەتکارێکی کارامەی دەوڵەمەند، پیاوێکی هەژار بە کرێیەکی دیاریکراو دەگرێت تاکو بۆ ماوەی یەك سەعات دەوری "مۆدێل" ببینێت لە پیشاندانی ئاسەواری سنعەتە جوانەکانی ئەو سنعەتکارە و دەرخستنی مەودای سەروەتە بەنرخەکەیدا. ئیتر بۆ ئەم مەبەستە بەرگێکی یەکجار جوان و ناوازەی چنراوی سنعەتی خۆی لەبەر دەکات و چەند کردار و بارودۆخ و شێوەیەکی جۆراوجۆر بەو کرێکارە ئەنجام دەدات و تاوێك بەرگێکی کورتی لەبەر دەکات و تاوێك بەرگێکی درێژ، تاوێکی تر ئەو بەرگەی بەری دەبڕێت و لێی دەقرتێنێت و تاوێکی دی دەیگۆڕێت... هتد. هەموو ئەمانەش لە پێناوی دەرخستنی کارە دەراساکانی سنعەتی خۆی و ناوازەیی کارامەییەکەی..

ئایا ئەو هەژارەی کە بە کرێ ئەو کارەی گرتە ئەستۆ، مافی ئەوەی هەیە بەو سنعەتکارە کارامەیە بڵێت: "تۆ کە داوام لێ دەکەیت تاوێك خۆم لار بکەمەوە و تاوێکی تر ڕاست ببمەوە، ماندووم دەکەیت و.. بە بڕین و کورتکردنەوەی ئەم کراسە جوانەی بەریشم ڕوخساری کراسەکە دەشێوێنیت"؟ یان مافی ئەوەی هەیە پێی بڵێت: "ستەمت لێ کردم و بێ ویژدانیت لەگەڵدا بەکار هێنام"؟!

کردگاری مەزن و بەدیهێنەری خاوەنی جوانیش = ولله المثل الأعلى = بە هەمان جۆرە، چونکە هەردەم ئەو کراسە دەگۆڕێت کە کردوویەتیە بەر گیانداران و، چەند حاڵەتێکی زۆریان بەسەردا دەهێنێت بۆ ئەوەی نەخش و نیگاری ناوە جوانەکانی خۆی دەربخات و، هەمیشە ئاڵوگۆڕ دەهێنێت بەسەر ئەو کراسەی کە بە لایەنە ناسك و هەست و نەستەکانی چەشنی چاو و، گوێ و، دڵ و، ژیری و، هاوچەشنیان ڕازاندوویەتیەوە.

جا لە نێوان ئەو بارودۆخانەی کە بەڵا و موسیبەتیان لە ئامێز گرتووە، چەند نوورێکی جوانی‌یەکی ناسك و نیان هەیە، کە بۆ مەبەستی دەرخستنی حوکمی هەندێ لە ناوە جوانەکان و، لە ناوەندی بریسکانەوەی حیکمەتی خوای گەورەدا، تیشکەکانی میهرەبانیی ئەو خواوەندەیان تێدا دەردەکەوێت.

کۆتایی

(ئەمانەی خوارەوە پێنج بڕگەن کە نەفسی ئەممارەی نەزان و بەخۆناز و لەخۆبایی و ڕیاکار و لە خۆڕازی‌بووی سەعیدی کۆنیان دەمکوت کرد)!

بڕگەی یەکەم:

مادەم شتان هەن و بە وردی دروست‌کراون، ئەوا دەبێ سنعەتکارێکی کارامە دروستی کردبن. چونکە لە وتەی بیست‌ودووهەمدا بە شێوەیەکی گومان‌بڕ چەسپاندمان کە:

ئەگەر بەدیهێنانی سەرجەمی شتان نەدرێنە پاڵ خوای تاك و تەنیا، ئەوا بەدیهێنانی هەر شتێك بە قەدەر بەدیهێنانی هەموو شتان دژوار دەبێت و.. ئەگەر دروستکردنی هەموو شتانیش بدرێنە پاڵ خواوەندی تاکی تەنیا، ئەوا بە قەدەر ئاسانیی بەدیهێنانی یەك دانە شت بەدیهێنانی هەموو شتان ئاسان دەبێت!

جا مادەم ئەو کەسەی کە ئاسمانەکان و زەویی دروست کردووە خواوەندی تاك و تەنیایە، ئەوا هەرگیز ئەو داهێنکارە ناوازە و دانایە: بەروبووم و ئەنجام و ئامانجەکانی زەوی‌و ئاسمانەکان = کە گیاندارە خاوەن ژیانەکانن = بە غەیری خۆی ناسپێرێت، نەبادا کاروبارەکان تێك بچن و، هەرگیز ناشیانداتە دەست

کەسانی تر بۆ ئەوەی گاڵتە بە کارە خاوەن حیکمەتەکانی نەکرێت و، ئەو بەروبووم و ئاکام و ئامانجانەش لەناو نابات و هەرگیز پەرستش و شوکرانەشیان بە غەیری خۆی ناسپێرێت!

بڕگەی دووهەم:

ئەی نەفسی لەخۆباییم! لە خۆت بایی مەبە و شانازی مەکە! چونکە تۆ لە "قەدی مێو" دەچیت، ئەوەتا ئەو قەدە خۆی هێشووە ترێکانی بە خۆدا هەڵنەواسیوە، بەڵکو غەیری خۆی ئەو هێشووانەی پێدا هەڵواسیون!!

بڕگەی سێهەم:

ئەی نەفسی ڕیاکارم! نەکەیت لە خۆت بایی ببیت و بڵێیت: "من خزمەتی ئایینم کردووە". چونکە فەرموودەی پیرۆز بە ڕاشکاوی دەفەرموێت: "إنّ الله ليؤيّد هذا الدّين بالرّجل الفاجر"[6]کەواتە دەبێ تۆ خۆت بەو مرۆڤە فاجرە دابنێیت، چونکە تۆ دەروونێکی پاکژ نەکراویت!

ئەوەش بزانە کە خزمەتگوزارییەکانت بۆ ئایین و پەرستشەکانت، لە ڕاستیدا بریتین لە: شوکرانەبژێریی ئەو نیعمەتانەی کە خوای گەورە پێی بەخشیوویت و، ئەنجامدانی فەرمانبەریی فیطرەت و، بەجێهێنانی فەرزی ئەستۆی بەدیهێنانت و، ئاکامی سنعەتی خوای گەورە لە تۆدا. ئەمە باش بزانە و خۆت لە: ڕیاکاری و لەخۆڕازیبوون، ڕزگار بکە!

بڕگەی چوارەم:

ئەگەر دەتەوێت زانستی حەقیقەت و دانایی ڕاستەقینەت دەستبکەوێت، ئەوا "خواناسی" بەدەستبهێنە! چونکە حەقیقەت و ڕاستیی گشت بوونەوەران چەند تیشکێکی ناوی "الحق"ی خوای گەورەن و، جێی درەوشانەوەی ناوە جوانەکان و سیفەتە مەزنەکانی ئەون. ئەوەش بزانە کە "ڕاستیی" هەموو شتێك، چ ماددی بێت چ مەعنەوی، چ شتێکی جێگیر بێت و چ شتێکی کاتی و لەناوچوو بێت، هەریەکەیان پاڵیان بە نوورێکی ناوە جوانەکانی خوای گەورەوە داوە و لەسەر

حەقیقەتێك دامەزراوە. دەنا وێنە و شێوەیەكی دوور لە "ڕاستی" و بێ گرنگی و بایەخ دەبێت.

لە كۆتایی وتەی بیستەمدا شتێكمان لەم بابەتە باس كردووە.

ئەی نەفسەكەم!

ئەگەر تۆ موشتاقی ئەم دنیایت و لە مردن هەڵدێیت، ئەوا بە دڵنیایی بزانە كە ئەو شتەی بە گومانی خۆت بە ژیانی دادەنێیت تەنها ئەو "دەقیقە"یە كە تیایدایت و، كاتەكانی پێش ئەم دەقیقەیەت و شتە دنیاییەكانی ناویشیان، هەمویان مردوون.. ئنجا كاتی دوای ئەم دەقیقەیە و شتانی ناویشی سەرانسەر هیچ و "نەبوو"ن!

واتە ئەو ژیانە فانییەی كە پێوەی دەنازیت و پێی مەغروور بوویت تەنها یەك دەقیقەیە، تەنانەت هەندێ لە كەسانی وردكاری ئەهلی تەدقیق وتوویانە: ژیان تەنها دەهەم بەشی یەك لەسەر دەی دەقیقەیەكە، بگرە یەك ئانی بە خوڕەمە! ئا لێرەوەیە كە هەندێ لە ئەولیا و پیاوچاكان دنیایان بە "عەدەم" داناوە لەو ڕووەوە كە دنیایە.

جا مادەم وایە ئەوا تۆش = ئەی نەفسەكەم! = واز لە ژیانی ماددی و نەفسی بهێنە و، بە پلەكانی ژیانی "دڵ و ڕۆح و سیڕڕ"دا سەربكەوە و، بڕوانە كە چەندە بازنەی ژیانی ئەمانە فراوانە! ئەوەتا ئەو ڕابوردوو و داهاتووەی كە سەبارەت بە تۆوە مردوون كەچی سەبارەت بەوان زیندوون و خاوەنی وجوودن.

مادەم وایە..

ئەی نەفسەكەم! تۆش وەك "دڵ"م..

بە ئەشكی گەش

هانا بۆ فریادڕەس بەرە.

بڵێ: من خۆم "فانی"م.. ئیتر "فانی"م ناوێ..

دەستەوسانم.. كۆڵەوارم..

شتی "دەستەوسان"م ناوێ!

"ڕۆح"ی خۆمم بە خواوەندی "ڕەحمان" سپارد..

هیچ کەسێکی دیکەم ناوێ!

ئەوم دەوێ..

یاری باقیی فانینەبووی تاکم دەوێ.

من گەردیلەم..

بەڵام خۆری ئاوانەبووی هەمیشە بێباکم دەوێ.

خۆم لە خۆمدا: هیچی ئەندەر هیچم، کەچی:

سەرانسەری بوونەوەری پاکم دەوێ.

بڕگەی پێنجەم:

ئەم بڕگەیە بە زمانی عەرەبی بە دڵدا هات و هەر بەو جۆرەش بە زمانی عەرەبی نووسراو، ئاماژەیە بۆ یەکێك لە سیوسێ پلەکانی ذیکری: "الله أكبر":

"الله أكبر، إذ هو القدير العليم الحكيم الكريم الرحيم الجميل النقاش الأزلي الذي ما حقيقة هذه الكائنات كلاً وجزءاً وصحائفَ وطبقاتٍ، وما حقائق هذه الموجودات كلياً وجزئياً ووجوداً وبقاءً إلاّ:

خطوط قلم قضائه وقدره وتنظيمه وتقديره بعلمٍ وحكمة..

ونقوش بركار علمه وحكمته وتصويره وتدبيره بصنعٍ وعناية..

وتزيينات يد بيضاء صنعه وعنايته وتزيينه وتنويره بلطفٍ وكرم..

وأزاهير لطائف لطفه وكرمه وتودده وتعرفه برحمة ونعمة..

وثمرات فياض رحمته ونعمته وترحمه وتحننه بجمالٍ وكمال..

ولمعات وتجليات جماله وكماله بشهادات تفانية المرايا وسيالية المظاهر مع بقاء الجمال المجرد السرمدي، الدائم التجلي والظهور، على مرّ الفصول والعصور والدهور، ودائم الإنعام على مرّ الأنام والأيام والأعوام.

نعم فالأثر المكمّل يدل ذا عقل على الفعل المكمّل، ثم الفعل المكمّل يدل ذا فهم على الإسم المكمّل، ثم الإسم المكمّل يدل بالبداهة على الوصف المكمّل، ثم الوصف المكمّل يدل بالضروره على الشأن المكمّل، ثم الشأن المكمّل يدل باليقين على كمال الذات بما يليق بالذات وهو الحق اليقين.

نعم تفاني المرآة.. زوال الموجودات.. مع التجلي الدائم.. مع الفيض الملازم: من أظهر الظواهر أنّ الجمال الظاهر ليس ملك المظاهر.. من أفصح تبيان.. من أوضح برهان للجمال المجرد للإحسان المجدد للواجب الوجود.. للباقي الودود".

اللهم صلِّ على سيدنا محمد من الأزل إلى الأبد عدد ما في علم الله وعلى آله وصحبه وسلم.

پاشکۆ

(ئەم پاشکۆ یەکجار کورتە دارای گرنگی‌یەکی مەزن و سوودی زۆرە بۆ هەموان)

چەندین ڕێی زۆر هەن کە مرۆڤ بە خوای گەورە دەگەیەنن، سەرچاوەی هەموو ئەو ڕێ ڕاستانەش "قورئانی پیرۆز"ە. بەڵام ئەوەندە هەیە هەندێ لەم ڕێیانە لەچاو ئەوانی تردا گشتی‌تر و سەلامەت‌تر و نزیک‌ترە.

من، وێڕای تێگەیشتنی کۆتا و ناتەواوی خۆم، ڕێگایەکی تەخت و کورت و ئاسانم لە ڕێژنەی قورئانی پیرۆزەوە دۆزیوەتەوە، کە بریتی‌یە لە ڕێی:

(کۆڵەواری، هەژاری، شەفەقەت، بیرکردنەوە).

بەڵێ، "کۆڵەواری"(العجز) وەك عیشق وایە، ڕێیەکە مرۆڤ بە خوای گەورە دەگەیەنێت، بەڵکو ڕێگایەکە لە عیشق سەلامەت‌تر و نزیك‌ترە، چونکە لە ڕێی "بەندایەتی"یەوە مرۆڤ دەگەیەنێتە "مەحبووبییەت".

"هەژاری"ش وەهایە، مرۆڤ بە ناوی پیرۆزی "الرحمن"ی خوای گەورە دەگەیەنێت.

"شەفەقەت"یش بە هەمان جۆر وەك عیشق وایە، مرۆڤ بە خوای گەورە دەگەیەنێت، بەڵکو لە عیشق تیژڕەوترە و مەوداکەشی لەو فراوان‌ترە، چونکە مرۆڤ دەگەیەنێتە ناوی پیرۆزی "الرحیم"ی خوای گەورە.

"بیرکردنەوە"ش وەك عیشق وایە، تەنانەت لەویش بەپیزترە و ڕووناکی‌یەکەشی درەوشاوەترە و ڕێیەکی گەلێ بەرین‌ترە. چونکە ڕێبواری ئەو ڕێیە دەگەیەنێتە ناوی پیرۆزی "الحکیم"ی خوای گەورە.

ئەم ڕێیە جیایە لەوەی کە لە "دە" هەنگاو پێك‌هاتووە و ڕێبوارانی ڕێی نهێنی(الخفاء)گرتوویانەتەبەر.. هەروەها جیایشە لەوەی کە لەڕێی ئاشکرا(الجهر)دا دەیگرنەبەر و بریتی‌یە لە "حەوت" هەنگاو بەپێی ژمارەی حەوت دەروونەکان..

ئەم ڕێیە بریتی‌یە لە تەنها "چوار" هەنگاو. ڕاستی‌یەکی شەرعیشە زیاتر تا ئەوەی تەریقەتێکی سۆفی بێت.

با بە هەڵەدا نەچن، مەبەست لە: قسوور و کۆڵەواری و هەژاری ئەوەیە کە هەموو ئەمانە تەنها لە بەردەم خواوەندی مەزندا دەرببڕێن، نەك لە بەردەم خەڵکیدا.

ویرد و ذیکرەکانی ئەم ڕێیەش ئەمانەی خوارەوەن:

* شوێن‌پێ هەڵگرتنی سوننەتی پیرۆزی پێغەمبەر، صلی الله علیه وسلم.

* ئەنجامدانی فەرزەکان، بە تایبەتی بەجێ‌هێنانی نوێژ بە ڕێك‌وپێکی و، خوێندنی‌ذیکرەکانی دوایان.

* دەستهەڵگرتن لە گوناهە گەورەکان.

سەرچاوەکانی ئەم هەنگاوانەش لە قورئانی پیرۆزدا، ئەمانەن:

(**فلا تُزكّوا اَنفسَكُم**) (النجم:٣٢) ئاماژە بۆ هەنگاوی یەکەم دەکات..

(**ولا تكُونوا كالّذين نسُوا الله فأنْساهُمْ اَنفُسَهم**) (الحشر:١٩) ئاماژە بۆ هەنگاوی دووهەم دەکات..

(**ما اَصابَكَ مِن حَسَنَةٍ فَمِنَ الله وما اَصابَك من سَيِّئَةٍ فمن نفسِك**) (النساء:٧٩) ئاماژە بۆ هەنگاوی سێهەم دەکات..

(**كلُّ شيءٍ هالِكٌ اِلاّ وَجْهَه**) (القصص:٨٨) ئاماژە بۆ هەنگاوی چوارەم دەکات.

ڕوونکردنەوەی ئەم چوار هەنگاوە = زۆر بە کورتی = بەم جۆرەیە:

هەنگاوی یەکەم: وەك ئایـەتی: (**فلا تُزكّوا اَنفسَكُم**) ئاماژەی بۆ دەکات، بریتییە لەوەی: "نەفس" بە خاوێن لە قەڵەم نەدرێت. چونکە مرۆڤ، بەپێی سروشت و فیطرەتی، ڕاستەوخۆ و لەپێشدا تەنها خۆی خۆشدەوێت و لە پێناویدا هەموو شتێك بەختدەکات و بە چەشنێك بە شان و باڵای خۆیدا دەخوێنێت و مەدحێکی وای دەکات کە تەنها شایستەی خواوەند بێت و، هەردەم خۆی بە خاوێن لە قەڵەم دەدات، بگرە هیچ کەموکووڕییەکی بۆ ڕەوا نابینێت و بەرگرییەکی توندی تا ڕادەی پەرستنی لـێدەکات. وەك بڵێی هەموو ئەو ئامێرانەی خوای گەورە بۆ ستایش و پاكڕاگرتنی خواوەند لەو مرۆڤەدا دایناون، ئەو مرۆڤە دەچێ بۆ خۆی بەکاریان دەهێنێت! بەم جۆرە ڕووبەڕووی ئەو وەسفە دەبێتەوە کە ئەم ئایەتە پیرۆزە دەیکات: (**مَنِ اتَّخذَ إلهَهُ هَواهُ**) (الفرقان:٤٣) بەم جۆرە دووچاری لەخۆڕازیبوون و لەخۆباییبوون دەبێت و، پێویستی بەوە دەبێت کە پاکژ بکرێت.. جا پاکژکردنی دەروونی مرۆڤ لەم هەنگاوەدا بەوە دەبێت کە بە پاك نەزانرێت و بە خاوێن لە قەڵەم نەدرێت!

هەنگاوی دووهەم: ئەو دەرسەیە کە لەم ئایەتە پیرۆزەوە وەردەگیرێت: **(ولا تكُونوا كالّذين نسُوا الله فأنْساهُمْ اَنفُسَهم).** ئەویش بەم جۆرە:

مرۆڤ هەردەم خۆی لەبیردەباتەوە، خۆ ئەگەر بیریش لە مردن بکاتەوە، ئەوا ڕووی ئەو مردنە بۆ غەیری خۆی وەردەچەرخێنێت و، گەر لەناوچوون و نەمانیش ببینێت، بۆ کەسانی تری دادەنێت، وەك بلێی هەرگیز ئەو نەگرێتەوە و هیچ پەیوەندی‌یەکی بە خۆیەوە نەبێت! هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە دەروونی بەدخوازی مرۆڤ لە کاتی بەش و پاداشت‌وەرگرتن‌دا خۆی بیردەکەوێتەوە و بە توندی دەستی پێوە دەگرێت. کەچی لە کاتی کار و فرمان و خزمەت‌گوزاری‌دا خۆی لەبیردەباتەوە! کەواتە پاکژ و خاوێن و پەروەردەکردنی، لەم هەنگاوەدا، ڕەفتارکردنە بە پێچەوانەی ئەم حاڵەتە. واتە: خۆلەبیرنەچوونەوە لە دەمی لەبیرچوونەوەدا. بە واتایەکی تر: خۆلەبیربردنەوە لە کاتی پاداشت‌وەرگرتن و، بیرلێ‌کردنەوەشی لە دەمی خزمەت‌گوزاری و یادی مردن‌دا!

هەنگاوی سێ‌هەم: ئەوەیە کە ئەم ئایەتە پیرۆزە ئاماژەی بۆ دەکات کە دەفەرموێ: **(ما اَصابَكَ مِن حَسَنَةٍ فَمِنَ الله وما اَصابَك من سَيِّئَةٍ فمن نفسِك)** چونکە هەردەم "نەفس" داخوازی ئەوەیە کە هەرچی خێر و چاکەیە بە هی خۆی دادەنێت، ئەم کارەش بەرەو شانازی‌کردن و لەخۆڕازی‌بوونی دەبات. کەواتە دەبێت، لەم هەنگاوەدا، لە: ناتەواوی و کەم‌وکووڕی و کۆڵەواری و هەژاری بەولاوە هیچی تر لە خۆی‌دا نەبینێت و، هەموو چاکەو لایەنە تەواوەکانی خۆیشی بە چاکەی خواوەندی مەزنیان دابنێت و بە بەخشایشی ئەویان بزانێت و، ئیتر لە بریی شانازی و لەخۆبایی‌بوون، شوکرانەبژێری دەنوێنێت و سوپاسی خواوەند دەکات.

کەواتە پاکژکردنی "نەفس" لەم پلەیەدا لە نهێنیی ئەم ئایەتە پیرۆزەدایە کە دەفەرموێ:**(قد اَفلحَ مَنْ زكّاها)** (الشمس:٩) واتە بەوە دەبێت کە بزانێت:

تەواویی خۆی لە ناتەواویی‌دا و، توانای لە کۆڵەواریی و، دەوڵەمەندی‌یەکەشی لە هەژاریی‌دایە. (بەو واتایەی کە بزانێت تەواویی خۆی

لەوەدایە کە تەواو نەبێت و، دەستەڵاتی لەوەدایە کە لە بەردەم خوای گەورەدا کۆڵەوار و بێدەستەڵات بێت و، دەوڵەمەندیشی لەوەدایە کە هەژاری دەرگانەی ئەو بێت).

هەنگاوی چوارەم: ئەو وانەیەیە کە ئەم ئایەتە دەیلێتەوە: (**كلُّ شيءٍ هالِكٌ اِلاّ وَجْهَه**). چونکە "نەفس" گومانی وایە کە خۆی لە خۆیدا سەربەست و سەربەخۆیە، لەبەر ئەوە لافی جۆرە پەروەردگاریەك لێدەدات و، بەرامبەر پەرستراوی ڕاستەقینەی خۆی بێ گوێیی تێدایە. جا هەست کردن بەم ڕاستییەی خوارەوە مرۆڤ لەو بارە ڕزگار دەکات، ئەو ڕاستییەش بریتییە لەوەی کە:

هەموو شتێك لە خۆیدا و بە "واتا ئیسمییەکەی" لەناوچوو، ونبوو، تازەپەیدابوو، نەبووە. بەڵام بە "واتا حەرفییەکەی" و لەو ڕووەوە کە بەپێی ئەرك و فرمانی سەرشانی دەوری ئاوێنەی دەرخەری ناوە جوانەکانی بەدیهێنەری مەزن دەبینێت، ئەوا ئەو شتە: بینەرو بینراوە و، هەیە و بووە.

جا پاکژکردنی "نەفس" لەم هەنگاوەدا بەوە دەبێت کە بزانێت: نەبوونی لە بوونیدایە و، بوونیشی لە نەبوونیدا! واتە: ئەگەر خۆی بینی و بوونی بە خۆی بەخشی، ئەوا لە تاریکستانی چەندین نەبوونی ئەوەندە زۆر و زەبەندەدا نوقم دەبێت کە بە ئەندازەی هەموو بوونەوەران دەبن. بە واتایەکی تر دەڵێین: ئەگەر لە بەدیهێنەری ڕاستەقینەی خۆی = کە خوای گەورەیە = بێئاگا بێت و، بە بوونی خۆی بایی ببێت، ئەوا خۆی بە تەنیایی و خنکاوی دەبینێتەوە لە ناوەندی تاریکیی بێ کۆتایی جودایی و نەبووندا. بە چەشنی گوڵەستێرە(اليراعة) کە تەنها بە ڕووناکییە کزەکەی خۆی لە تاریکیی شەوی تاردا بجووڵێتەوە.

بەڵام کاتێ واز لە خۆویستی و لەخۆباییبوون دەهێنێت، بۆی دەردەکەوێت کە لە ڕاستیدا خۆی لە خۆیدا شتێك نییە، بەڵکو ئاوێنەیەکی درەوشانەوەکانی بەدیهێنەری ڕاستەقینەیە. بەم پێیە، لەم ڕێیەوە "بوون"ێکی نەبڕاوە و بێ کۆتایی بەدەستدەهێنێت و، ئنجا "بوون"ی هەموو بوونەوەرانیش دەستکەوت و قازانجی دەبێت.

بەڵێ، ئەو کەسەی خوا دەدۆزێتەوە، هەموو شتێکی دەست کەوتووە، چونکە هەموو بوونەوەران، تێکڕا، بریتین لە: درەوشانەوەی ناوە جوانەکانی خواوەندی مەزن!

* * *

کۆتایی ئەم پاشکۆیە

ئەم ڕێگایەی کە پێکهاتووە لەم چوار هەنگاوە: "کۆڵەواری و، هەژاری و، شەفەقەت و، بیرکردنەوە" لە هەر بیست‌وشەش وتەکانی پێشووی کتێبی "وتەکان"دا، کە لە: زانستی حەقیقەت و، ڕاستیی شەریعەت و، حیکمەتی قورئانی پیرۆز دەدوێن، ڕوون کراونەتەوە. بەڵام لێرەدا تەنها ئاماژەیەکی پوخت بۆ چەند خاڵێك دەکەین کە ئەمانەن:

ئەم ڕێگایە کورت‌ترین و نزیکترین ڕێیە لەچاو ئەوانی‌تردا، چونکە تەنها چوار هەنگاوە. ئنجا ئەگەر "کۆڵەواری" بەسەر نەفس‌دا زاڵ ببێت، ئەوا ڕاستەوخۆ تەسلیمی خواوەندی "بەتوانا"ی شکۆمەندی دەکات. بەڵام گەر لە ڕێگەی عیشق‌دا = کە گەیەنەرترین ڕێیە بۆ لای خوای گەورە = "عیشق" بەسەر نەفس‌دا زاڵ ببێت، ئەوا دەروونی مرۆڤ دەستەکانی لە داوێنی مەعشووقی مەجازی گیر دەکات و بەو جۆرە دەمێنێتەوە هەتا نەمانی ئەو مەعشووقەی دەبینێت، ئنجا دەگات بە خۆش‌ویستراوی ڕاستەقینە!

پاشان ئەم ڕێگایە لە هەموو ئەوانی‌تر بێ‌وەی‌ترە، چونکە "نەفس" لەم ڕێگایەدا دووچاری"شطحات" نابێت و لاف و گەزافی لە توانای خۆی بەرەوژوورتر لێ نادات، چونکە مرۆڤ لەم ڕێگایەدا جگە لە: کۆڵەواری و هەژاری و قسوور و ناتەواوی، هیچی تر لە نەفسی خۆی‌دا شك نابات، تا لە سنووری خۆی لابدات!

ئەم ڕێیە جادەیەکی گەورە و شەقامێکی گشتی‌یە، چونکە مرۆڤ لەم ڕێیەدا ناچار نابێت بوونەوەران بخاتە "بەندیخانەوە" یان "ئیعدامیان" بکات، بە وێنەی ڕێڕەوانی ڕێگەی"وحدة الوجود"، کە بۆ مەبەستی گەیشتن بە دڵنیایی و حوزووری قەلبی، بوونەوەرانیان لە وەهمی خۆیاندا بە نەبوو(عدم) لە قەڵەم دا و، وتیان: "لا

موجود الاّ هو".. یان بە وێنەی ڕێڕەوانی ڕێی "وحدة الشهود" کە بۆ مەبەستی بەهرەوەربوون و گەیشتنیان بەو دڵنیاییيە، بوونەوەرانیان لە بەندیخانەی "بیرچوونەوە"دا بەند کرد و، وتیان: "لا مشهود الاّ هو"!

قورئانی پیرۆز = کە ئەم چوار ڕێیەی لێ وەرگیراوە = بە ئاشکرا لە ئیعدامکردنی بوونەوەران خۆش دەبێت و لە بەندیخانەش بەریان دەدات!

جا ئەم ڕێگایە = لەسەر ئەو ڕێبازەی قورئان = بەو چاوە دەڕوانێتە بوونەوەران کە: ملکەچ و گوێڕایەڵی بەدیهێنەری شکۆمەندیانن و، لە ڕێی ئەودا خزمەت دەکەن و، دەرخەری درەوشانەوەکانی ناوە جوانەکانن، دەڵێی ئاوێنەن ئەو درەوشانەوانە دەدەنەوە و دەریاندەخەن. واتە ئەم ڕێیە بوونەوەران بە واتای "حەرفی" دەبینێت و مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات و، دووریان دەخاتەوە لەوەی کە خاوەنی واتای "ئیسمی" بن و هەر بۆ خۆیان خرابنە خزمەت و گوێڕایەڵ کرابن.

بەم چەشنە، مرۆڤ لە بێئاگایی(الغفلة) ڕزگاری دەبێت و، لەسەر ڕێبازەکەی قورئانی پیرۆز بە "حوزووری بەردەوام و هەمیشەیی" دەگات و پێی بەهرەوەر دەبێت. ئەو کاتەش لە هەموو شتێکدا ڕێگایەك دەبینێت کە بە خوای گەورەی دەگەیەنێت.

پوختەی ئەم قسانە:

ئەم ڕێگایە بە "واتای ئیسمی" ناڕوانێتە بوونەوەران، واتە بەو ڕوانینە بۆیان ناڕوانێت کە لە خۆیاندا و بۆ خۆیان خرابنە کار و گوێڕایەڵ کرابن. بەڵکو ئەم بۆڕوانینەیان لێ دادەماڵێت و، ئەرك و فەرمانبەریی "ملکەچبوونیان بۆ خوای گەورە" دەخاتە ئەستۆ.

---

[1] ئەم باسی دووهەمە قووڵترین و سەخت‌ترین مەسەلەی قەدەرە و، بابەتێکی عەقیدەیی زانستی کەلامە و، لای زانا لێکۆڵەرەکان بایەخێکی گەورەی هەیە و، پەیامەکانی نوور بە تەواوەتی شی‌یان کردووەتەوە. (دانەر)

[2] " العلمُ تابعٌ للمعلوم" دەستوورێکی بەناوبانگە. (وەرگێڕ)

[3] حەقیقەتێکە تایبەتە بە زانایانی تەواو وردەکارەوە. (دانەر)

[4] واته: وەك "قاتڵ". (وەرگێڕ)

[5] هوية: زاراوەیەکی فەلسەفی‌یە، واته: ئەو حەقیقەتە ڕەهایەی کە ڕاستی‌یەکان لە ئامێز دەگرێت، کتومت وەك ئەو تۆوەی کە درەختەکەی لەخۆ گرتووە. بڕوانە: "التعريفات للجرجاني ص١٤٠". (وەرگێڕ)

[6] روى البخاري أن النبي = صلى الله عليه وسلم = قال لبلال: قم فأذّن لا يدخل الجنة الاّ مؤمن وانّ الله ليؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر. (وەرگێڕ)